مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
سال سیزدهم ، شماره ۱ و ۲ ، صفحه ۵۵

پژوهش در گسترهٔ آموزش پزشکی

بررسی نظرات دانشجویان رشته پزشکی درمورد آموزش°

دکتر جمال نیتی*، بهروز کاتوزیان**، دکتر فریدون عزیزی***

خلاصه

به‌منظور ارزیابی آموزش پزشکی و مشکلات آن ، مطالعه عوامل اساسی ، ازجمله بررسی نقطه‌نظرهای دانشجویان رشتهٔ پزشکی از اهمیت زیادی برخوردار است. به‌این منظور به ۵۱۸ نفر از دانشجویان رشته پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی که در مقاطع علوم پایه و دوره فیزیوپاتولوژی مشغول تحصیل هستند ، پرسشنامه‌ای داده شد که بدون ذکر نام آنرا تکمیل نمایند .

دستاوردهای این مطالعه نشان می‌دهد ضمن اینکه اکثر دانشجویان مورد مطالعه ، حجم مطالب دروس دوره‌های عمومی علوم پایه و فیزیوپاتولوژی را کافی می‌دانند از کلاسهای درس نیز ، در حد متوسط تا خوب ، بهره می‌برند . ولی ، درمواردی ــ ازجمله نیاز به استاد راهنما ، گسترش فضای آموزشی و تجهیزات کتابخانه و آزمایشگاه ، کاهش تعداد دانشجویان و استفاده بیشتر از وسایل سمعی و بصری ــ نظرات و پیشنهادهای خود را جهت بهبود وضعیت کمی و کیفی آموزش منعکس نموده‌اند که این اطلاعات می‌تواند در برنامه‌ریزیهای آتی مورد استفاده قرار گیرد .

° کلیه هزینه این پژوهش از محل اعتبارات معاونت پژوهشی دانشگاه تامین شده است .

* دانشیار گروه بهداشت دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
** مربی گروه بهداشت دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
*** استاد دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

مقدمه

علیرغم برنامه‌ریزیهای متعدد اخیر کشورمان درمورد آموزش پزشکی، این واقعیت را باید پذیرفت که در این راستا برنامه‌ریزی مبتنی بر تحقیقات علمی بسیار محدود می‌باشد، و جهت رسیدن به اهداف مشخص و اعتلای آموزش پزشکی و پیوند آن با نیازهای جامعه و درآمیختن بیشتر آموزش با علم و عمل و ایجاد انگیزه خدمت به جامعه، ضرورت دارد که تلاش و جدیت بسیاری صورت گیرد.

مطالعات دکتر برولوسی (Borollossy) رئیس سابق بخش پزشکی منطقه مدیترانه شرقی سازمان جهانی بهداشت (۱) نشان می‌دهد که یک برنامه موفق آموزش پزشکی باید براساس اهداف زیر طرحریزی گردد:

۱) ایجاد انگیزه جهت خدمت به جامعه.

۲) ایجاد وجدان کار، اخلاق انسانی، عطوفت، شکیبایی و باورهای معنوی.

۳) به وجود آوردن آگاهیهای بنیادی در مسائل اقتصادی ـ اجتماعی کشور و جهان.

۴) ایجاد آگاهی و دانش کافی در گستره علوم پایه پزشکی، طب پیشگیری و اجتماعی و طب بالینی.

۵) ایجاد علاقه در تداوم فراگیری دانش پزشکی و ایجاد زمینه برای فراگیری آموزش تخصصی.

کنفرانس جهانی آموزش پزشکی که اگوست سال ۱۹۸۸ (۲) با شرکت ۱۳۷ نفر شرکت‌کننده از ۶۷ کشور جهان، با توزیعی هماهنگ از شش منطقهٔ سازمان جهانی بهداشت ـ ازجمله کشورهای شرق مدیترانه خاوری ـ در انگلستان برگزار شد، اعلامیه مهم ادینبورگ صادر گردید. در این اعلامیه هدف از آموزش پزشکی را تربیت پزشکانی می‌دانند که به‌طورکلی بتوانند سطح سلامت آحاد مردم را اعتلا بخشند. و از طرفی از طریق حاکم کردن دیدگاههای اجتماعی بر سیاست تربیت نیروی انسانی پزشکی در آموزش پزشکی تحول ایجاد نمایند.

از آنجا که یکی از عوامل مهم ارزیابی آموزش پزشکی، دانشجویان می‌باشند که بعلت لمس و تماس نزدیک با برنامه‌های آموزشی می‌توانند ضمن ارزیابی وضعیت موجود راهگشای آتی برنامه‌ریزان آموزش پزشکی باشند (۳)، لذا طرح جامع بررسی آموزش پزشکی در دانشگاههای علوم پزشکی سراسر کشور در مقاطع مختلف تحصیلی تهیه گردید که انتظار می‌رود نتایج حاصله از مراحل مختلف این طرح پژوهشی بتواند در برنامه‌ریزیهای آینده مورداستفاده قرار گیرد.

روش بررسی

در این مطالعه نقطه‌نظرهای ۵۱۸ نفر از دانشجویان علوم پایه و دوره فیزیوپاتولوژی ـ که از سال ۱۳۶۴ به بعد وارد دانشکده پزشکی گردیده‌اند ـ مورد مطالعه قرار گرفت. از این تعداد ۲۱۳ نفر (۴۱/۲%) دختر و ۳۰۵ نفر (۵۸/۸%) پسر می‌باشند. برای انجام این بررسی با استفاده از پرسشنامه‌ای که بدین منظور در مطالعات مشابه (۳) بررسی آموزش پزشکی در منطقه مدیترانه شرقی سازمان بهداشت جهانی Eastern Mediterranean Regional Office (EMRO) انجام یافته با تغییراتی مورد استفاده قرارگرفت. بدین ترتیب که برای تکمیل پرسشنامه، مجری طرح و همکاران او هدف از بررسی و سئوالات مربوطه را در کلاس برای دانشجویان تشریح کردند و از آنان خواستند که با دقت و صادقانه به سئوالات ـ البته بدون ذکر نام ـ پاسخ دهند. این پرسشنامه از دو قسمت تشکیل شده است: قسمت اول، اطلاعات مربوط به احوال و ویژگیهای شخصی. قسمت دوم، چگونگی آموزش دانشکده پزشکی. و یک صفحه خالی نیز به منظور انعکاس نظرات کلی در رابطه با مشکلات و پیشنهادهای آنان پیرامون موضوع، در نظر گرفته شده است.

سئوالات مربوط به خصوصیات فردی نکاتی از قبیل جنسیت، رشته تحصیلی دوره دبیرستان، معدل کتبی، دلیل انتخاب رشته پزشکی، دیپلم دبیرستان، میزان تحصیلات والدین، وضعیت سکونت، میزان امکانات مالی و دلیل انتخاب رشته پزشکی را شامل می‌شود. پرسشهای مربوط به وضعیت آموزشی: نحوه پذیرش و سهمیه پذیرش در کنکور، استفاده از کتابخانه، وجود و نیاز به استاد راهنما، حجم مطالب درسی، و نحوه استفاده از کلاسهای درسی در دروس عمومی علوم پایه و دوره فیزیوپاتولوژی و بالاخره پیشنهادهای این دانشجویان را دربر می‌گیرد

نتایج

الف) احوالات فردی

۱) رشته تحصیلی. بررسی رشته تحصیلی دانشجویان در دوره متوسطه ـ بنا به اظهار خودشان ـ نشان می‌دهد که ۴۳۵ نفر (۸۳/۹%) دارای دیپلم تجربی و ۷۵ نفر (۱۴/۵%) دیپلم ریاضی و ۸ نفر (۱/۵%) دو دیپلم تجربی و ریاضی دارند.

۲) معدل دیپلم. نتایج به دست آمده از پاسخ دانشجویان در جدول ۱ نشان می‌دهد که میانگین کل

نمرات کتبی دوره دبیرستان آنان ۱۷/۵ با انحراف معیار ۱/۵ و میانه ۱۷/۶ نمره بوده است.

جدول ۱. توزیع فراوانی معدل کتبی دوره دبیرستان

معدل	تعداد	درصد
۲۰–۱۸	۲۱۲	۴۱/۸
۱۸–۱۶	۲۳۲	۴۵/۸
۱۶–۱۴	۵۳	۱۰/۴
۱۴–۱۲	۸	۱/۶
۱۲–۱۰	۲	۴٪
جمع	**۵۰۷***	**۱۰۰**

* ۱۱ نفر پاسخ ندادند

۳) سهمیه پذیرش در کنکور ورودی. طبق اظهار دانشجویان مورد مطالعه، تعداد ۴۵۳ نفر (۸۹/۹٪) از طریق سهمیه منطقه‌ای، با متوسط معدل ۱۷/۳۳ و انحراف معیار ۲/۹۲، ۴۳ نفر (۸/۵٪) از طریق سهمیه نهادها، با متوسط معادل ۱۵/۲۰ و انحراف معیار ۲/۰ و ۸ نفر از طریق سهمیه بورس، با متوسط معدل ۱۶/۷۱ و انحراف معیار ۲/۸۲ در دانشکده پزشکی پذیرفته شده‌اند. توزیع فراوانی سهمیه پذیرش دانشجویان در کنکور ورودی سراسری به دانشگاه در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲. سهمیه پذیرش در کنکور وردی

نوع پذیرش	تعداد	درصد
منطقه‌ای	۴۵۳	۸۹/۹
معرفی شده از نهادها	۴۳	۸/۵
بورسیه	۸	۱/۶
جمع کل	**۵۰۵***	**۱۰۰**

* ۱۴ نفر پاسخ ندادند

۴) میزان تحصیلات والدین. بررسی اطلاعات مربوطه به میزان تحصیلات والدین دانشجویان نشان می‌دهد که ۱۶۶ نفر (۳۲/۶٪) از پدران و ۵۱ نفر (۱۰٪) از مادران آنان دارای تحصیلات عالی بوده‌اند که از این تعداد (۵/۳٪) از پدران و (۴٪) از مادران پزشک می‌باشند. در همین زمینه ۱۸۵ نفر (۳۶/۳٪) از پدران و ۳۴۴ نفر (۴۸/۱٪) از مادران دارای تحصیلات ابتدایی، قدیمه بیسواد و تعداد ۱۵۸ نفر (۳۱٪) از پدران و ۲۱۲ نفر (۴۱/۸٪) از مادران دارای تحصیلات سیکل و دیپلم متوسطه بوده‌اند.

۵) دلیل انتخاب رشته پزشکی. تعداد ۱۳۵ نفر (۲۶/۱٪) علاقه شخصی، ۷ نفر (۱/۴٪) درآمد بیشتر، ۱۳۴ نفر (۲۵/۹٪) خدمت به جامعه، ۲۶ نفر (۵٪) موقعیت اجتماعی و ۱۴ نفر (۲/۷٪) اتفاقی. مابقی، دلیل این انتخاب را تلفیقی از نکات بالا بیان داشته‌اند.

۶) وضعیت سکونت دانشجویان. بررسی وضعیت سکونت دانشجویان نشان می‌دهد که ۲۶۶ نفر (۵۱/۹٪) در منزل والدین، ۲۳ نفر (۴/۱٪) در منزل بستگان، ۱۰۰ نفر (۱۷/۶٪) در خوابگاههای دانشگاه و ۱۲۴ نفر (۲۱/۱٪) در مسکن اجاره‌ای زندگی می‌نمایند. ۵ نفر از دانشجویان وضعیت سکونت خود را نامشخص پاسخ داده‌اند. نمودار ۱ توزیع وضعیت سکونت دانشجویان را نشان می‌دهد.

۷) منبع درآمد. اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه نشان می‌دهد که ۶۸٪ از دانشجویان مورد مطالعه از طریق خانواده، ۲۱/۶٪ خانواده و کمکهای دانشجویی، ۶/۹٪ وام دانشجویی و ۲/۷٪ از طریق کار شخصی مخارج خود را تامین می‌نمایند، و حدود ۱۰٪ از دانشجویان مورد مطالعه به این سئوال پاسخ نداده‌اند. نمودار ۲ توزیع منبع درآمد دانشجویان را نشان می‌دهد.

ب) آموزش

۱) نحوه پذیرش در کنکور. اینکه بنظر شما کدامیک از روشهای گزینش دانشجو برای رشته پزشکی مناسبتر است، پاسخها به شرح زیر است: ۳۷۱ نفر (۷۵/۷٪) کنکور سراسری متمرکز، ۵۷ نفر (۱۱/۶٪) کنکور سراسری متمرکز و مصاحبه غیرمتمرکز، ۲۴ نفر (۴/۹٪) کنکور غیرسراسری و غیرمتمرکز و تعداد ۳۸ نفر (۷/۷۵٪) کنکور سراسری غیرمتمرکز. در ضمن ۲۸ نفر از دانشجویان به این پرسش پاسخ نداده‌اند.

۲) استفاده از کتابخانه. در این مورد، ۳۱۴ نفر (۶۲/۱٪) پاسخ مثبت، ۱۹۲ نفر (۳۷/۹٪) پاسخ منفی داده‌اند و ۱۲ نفر از دادن پاسخ خودداری کرده‌اند. در این مورد که آیا کتابخانه دانشکده نیازهای شما را برطرف

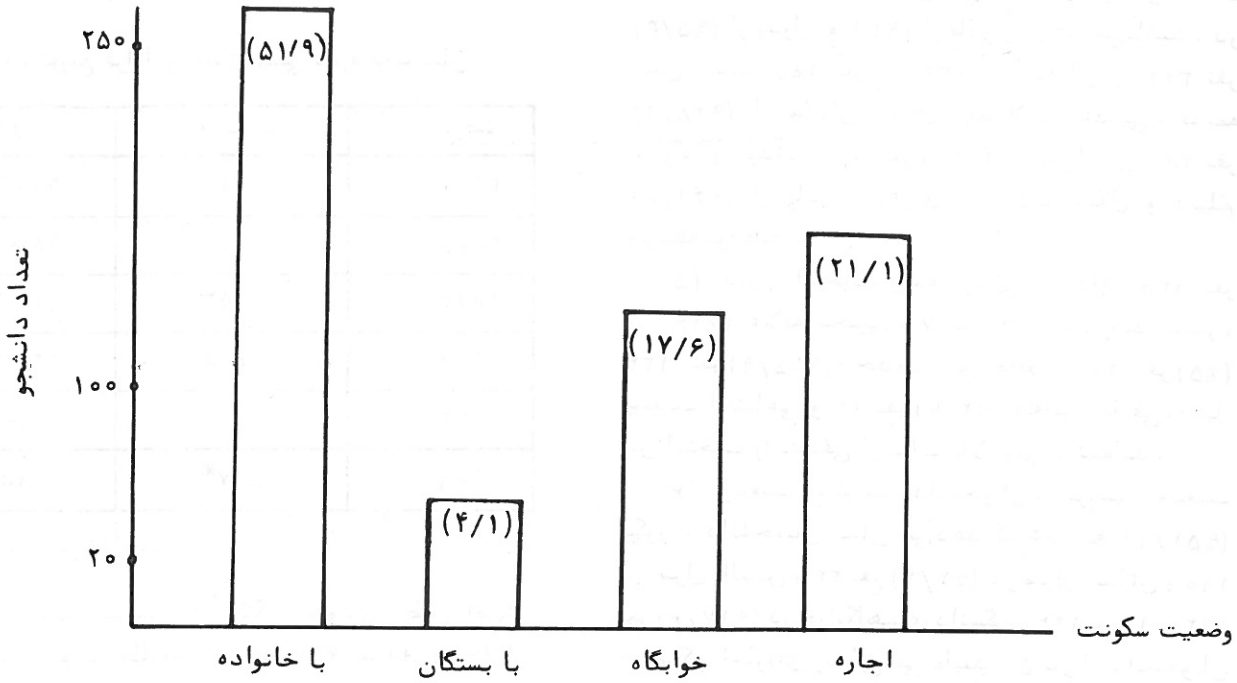

نمودار ۱) توزیع وضعیت سکونت دانشجویان مورد مطالعه. اعداد داخل پرانتز درصد دانشجویان را نشان می‌دهد.

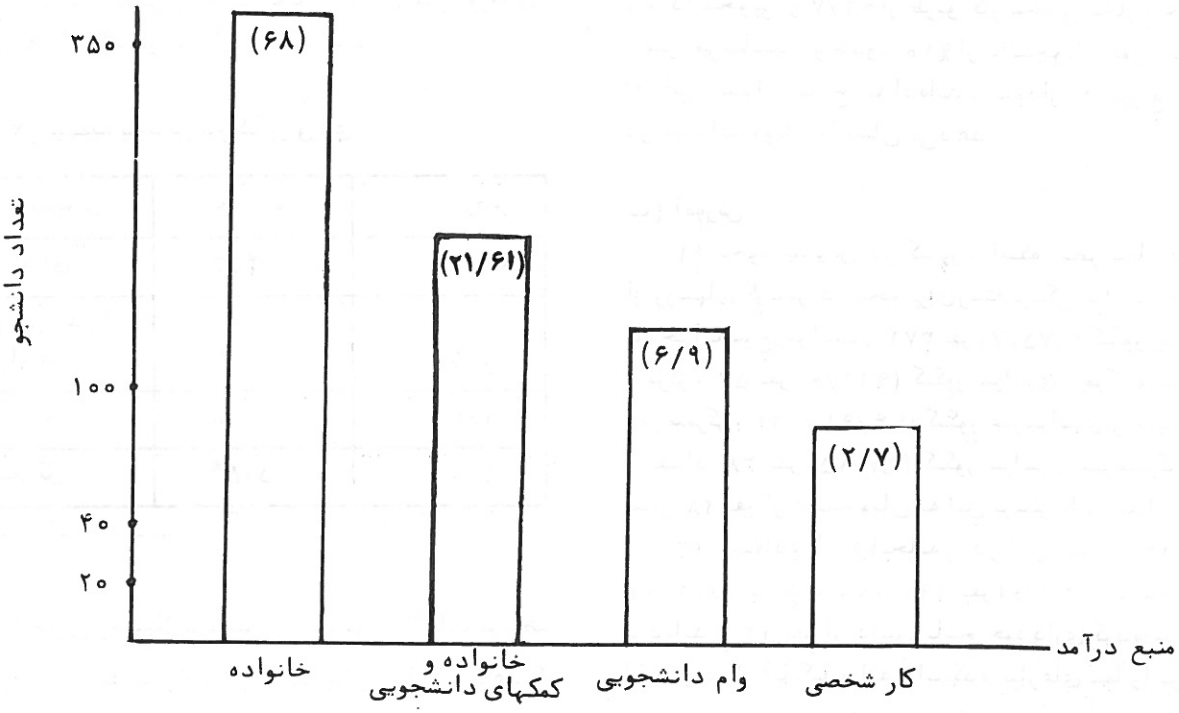

نمودار ۲) منبع درآمد دانشجویان مورد مطالعه. اعداد داخل پرانتز درصد دانشجویان را نشان می‌دهد.

می‌کند ۴۶ نفر (۹/۱%) پاسخ مثبت، ۲۶۱ نفر (۵۱/۸%) پاسخ داده‌اند: نسبتا و ۱۷۹ نفر (۳۹/۱%) پاسخ منفی داده‌اند و ۱۲ نفر پاسخ نداده‌اند. نظریات دانشجویان درمورد کافی بودن فضای کتابخانه: ۱۸ نفر (۳/۵%) پاسخ مثبت، ۱۰۷ نفر (۲۱%) نسبتا کافی و ۳۸۶ نفر (۷۵/۵%) پاسخ منفی داده‌اند.

۳) استاد راهنما. درزمینه نیاز به استاد راهنما: ۴۶۰ نفر (۹۴/۴%) پاسخ مثبت، ۳۷ نفر (۵/۵%) پاسخ منفی و ۳۱ نفر پاسخ نداده‌اند.

۴) حجم مطالب درسی. نظر اکثر دانشجویان بر این است که حجم مطالب درسی در سه مقطع دروس عمومی، علوم پایه و دوره فیزیوپاتولوژی کافی می‌باشد (۷۴/۴%، ۶۲/۹% و ۶۸/۸%). درحالی که، حدود $\frac{1}{5}$ دانشجویان حجم مطالب دروس عمومی و حدود $\frac{1}{4}$ آنان حجم دروس دوره‌های علوم پایه و فیزیوپاتولوژی را ناکافی دانسته‌اند (۲۰/۶%، ۲۳/۹% و ۲۴/۶%). و تعداد کمی از آنان حجم مطالب را در هر سه دوره زیاد می‌دانند (۵%، ۱۳/۲ و ۶/۶%). توزیع نظرات دانشجویان دراین مورد در جدول ۳ آمده است.

است. در این زمینه ۱۶/۸% در دروس عمومی، ۱۹% در علوم پایه و ۱۵/۳% از دانشجویان در دوره فیزیوپاتولوژی به این سئوال پاسخ نداده‌اند.

۶) استفاده از کلاس درس. درمورد استفاده از کلاسهای درس در دروس عمومی (۸۸/۴%)، علوم پایه (۷۳/۲%) و دوره فیزیوپاتولوژی (۷۰/۴%) دانشجویان اظهار داشته‌اند که به نحو متوسط تا خوب از کلاسهای درس بهره برده‌اند. دانشجویانی که نحوه استفاده از کلاسهای درس را بد دانسته‌اند به‌ترتیب دروس عمومی ۱۱/۶ درصد، علوم پایه ۲۶/۸ درصد و دوره فیزیوپاتولوژی ۲۹/۷ درصد بوده‌اند (جدول ۴) توزیع و نحوه استفاده از کلاسهای درس، در سه مقطع را نشان می‌دهد.

بحث

به‌طورکلی نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که بیشتر دانشجویان مورد مطالعه، دیپلم تجربی با معدل بالا دارند و نیز از مسکن خانوادگی استفاده می‌کنند. میزان سواد والدین دانشجویان از بی‌سوادتا داشتن تحصیلات عالی متفاوت می‌باشد. اکثر دانشجویان مهمترین دلیل انتخاب

جدول ۳. نظرات دانشجویان درمورد حجم مطالب دروس

دوره / وضعیت	دروس عمومی		علوم پایه		فیزیوپاتولوژی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
زیاد	۸	۵	۲۱	۱۳/۲	۱۹	۶/۶
کافی	۱۱۹	۷۴/۴	۱۰۰	۶۲/۹	۱۹۸	۶۸/۸
کم	۳۳	۲۰/۶	۳۸	۲۳/۹	۷۱	۲۴/۶
جمع	۱۶۰*	۱۰۰	۱۵۹*	۱۰۰	۲۸۸*	۱۰۰

* تعداد ۲۴ نفر درمورد دروس عمومی، ۲۵ نفر علوم پایه و ۴۶ نفر درزمینهٔ دروس فیزیوپاتولوژی پاسخ نداده‌اند.

۵) روش تدریس استادان. از دانشجویان سئوال شد که نحوه تدریس استادان را درمورد استفاده از وسایل سمعی و بصری درهر مقطع مشخص نمایند. پاسخ دانشجویان در این زمینه حاکی از آن است که در دروس عمومی اکثر استادان از وسائل سمعی و بصری استفاده نمی‌کنند و درنتیجه تدریس جنبه سخنرانی پیدا می‌کند. درحالی‌که در دوره علوم پایه و فیزیوپاتولوژی سخنرانی بیشتر مدرسین با استفاده از وسائل سمعی و بصری همراه بوده

رشته پزشکی را علاقه شخصی و خدمت به جامعه ذکر کرده‌اند. و از نظروضعیت مالی، اکثرشان از طریق خانواده تامین می‌گردند. در رابطه با کافی بودن فضای کتابخانه و منابع درسی موجود نظر دانشجویان حاکی از آن است که فضای موجود کتابخانه دانشکده پزشکی ــ با توجه به تعداد دانشجویان ــ ناکافی است ولی منابع درسی موجود تا حدودی نیاز آنان را برطرف می‌کند. و این موضوع ــ به احتمال ــ به دلیل اقداماتی است که دانشگاه در سالهای

جدول ۴. نظریات دانشجویان درمورد نحوه استفاده از کلاسهای درس

دوره / وضعیت	دروس عمومی		علوم پایه		فیزیوپاتولوژی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
خوب	۷۷	۵/۰	۴۷	۲۹/۹	۵۹	۲۰/۵
متوسط	۵۹	۳۸/۴	۶۸	۴۳/۳	۱۴۳	۴۹/۹
بد	۱۸	۱۱/۶	۴۲	۲۶/۸	۸۵	۲۹/۶
جمع	۱۵۴*	۱۰۰	۱۵۷*	۱۰۰	۲۸۷*	۱۰۰

* ۳۰ نفر در زمینه دروس عمومی، ۲۷ نفر علوم پایه و ۴۷ نفر درمورد دوره فیزیوپاتولوژی پاسخ نداده‌اند.

اخیر جهت تهیه و تامین کتابهای علمی (فارسی و لاتین) و نیز مجلات علمی به‌عمل آورده است (۵).

علاقه دانشجویان به تامین استاد راهنما و داشتن فرصت کافی جهت مراجعه به آنان به منظور رفع مشکلات درسی و اجتماعی از پیشنهادهای اساسی آنان بوده است.

نظر دانشجویان در راستای استفاده از کلاسهای درس در مقاطع عمومی، علوم پایه و دوره فیزیوپاتولوژی حاکی از آن است که حدود ۷۰ درصد از دانشجویان مورد مطالعه، حجم مطالب درسی را کافی دانسته و بیشترشان اظهار داشته‌اند که تا حد امکان از کلاسهای درس استفاده می‌نمایند. حدود $\frac{1}{3}$ دانشجویان حجم مطالب درسی را ناکافی دانسته‌اند و فقط درصد کمی از آنان حجم مطالب را زیاد می‌پندارند. اکثر دانشجویان اظهار نموده‌اند که دروس عملی، دوره عمومی و فیزیوپاتولوژی به امکانات و تجهیزات بیشتری نیاز دارد، گسترش فضای آموزشی و فراهم آوردن امکانات عملی بیشتر ـ جهت دروس اساسی ـ از دیگر پیشنهادهای آنان می‌باشد. پژوهشهای شبیه به این تحقیق می‌تواند در مقاطع مختلف تحصیلی و در رشته‌های گوناگون دانشگاههای سراسر کشور جهت آشنایی با وضعیت دانشجویان و نحوه آموزش آنان موثر بوده برای برنامه‌ریزی و سیاستگزاری در آموزش پزشکی راهگشا باشد.

مراجع

1. Borollossy AWEL: Establishment of a New Medical School. Second W.H.O Conference on Medical Education in the Eastern Mediterranean 1971, pp 100-104
2. World Conference on Medical Education of the world Federation for Medical Education. Edinburgh Declaration, Lancet Vol 20, July 1988
3. Ali D S and Fermandes H J X: Evaluation of Medical Education in the Middle East from the Students Point of View. Second W.H.O Conference on Medical Education in the Eastern Mediterranean. PP 131-162, 1961
۴. برنامه آموزش دوره دکترای پزشکی مصوب شورایعالی برنامه‌ریزی دوره پزشکی وزارت علوم وآموزش عالی، ۱۳۶۴
۵. عزیزی، فریدون "دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی از ابتدا تا کنون" مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، سال ۱۱، شماره ۱ و ۲، ۱۳۶۶